

*Ранко Баришић
Етнографски музеј
Београд*

ЗАНАТИ КОСОВА У ИСТРАЖИВАЊИМА ЕТНОГРАФСКОГ МУЗЕЈА У БЕОГРАДУ

Од свог оснивања Етнографски музеј у Београду сакупљао је и предмете са Косова. Систематске збирке заната са Косова настале су после рата. У послератним годинама Етнографски музеј, иако у материјалној оскудици, у оквиру својих могућности приступио је систематизованим истраживањима на територији Србије, па самим тим и Косова. Истраживања стручњака су се одвијала у више праваца:

I. систематска истраживања са главним циљем проналажења и откупа предмета за попуну музејских збирки;

II. истраживања чији је циљ био прикупљање података за проучавање и обраду одређених збирки или етнолошких проблема, у конкретном примеру занатске делатности;

III. презентирање јавности резултата истраживања и новонабављених предмета.

После музеолошке обраде, откупљени предмети презентирани су јавности кроз објављене радове у Гласнику Етнографског музеја, као и кроз посебне публикације. Предмети из фондова музеја презентирани су јавности и на повременим и сталним изложбама, како у музеју тако и ван њега, а као резултат константног истраживачког рада на Косову.

Проналажење и набављање предмета, било откупом или поклоном, као један од задатака, обављали су поједини кустоси или мање екипе кустоса. То је истовремено био основни вид истраживачке делатности Етнографског музеја у Београду. Такав методолошки приступ у раду на попуњавању збирки повезиван је са сложенијим облицима истраживања како би се остварили бољи резултати. Вршена су и комплексна етничко-географска истраживања регија и етничких група у којима је сваки истраживач испитивао једну до две теме из области за коју се специјализовао. Захваљујући таквом раду, сачувани су примерци алата и заната које данас више нисмо у могућности да пронађемо или их веома тешко проналазимо на терену.

Збирке музејских предмета, без обзира на њихов систем квалификације, чине основ од кога се полази у свакој стручној и научној обради. Овај обиман научноистраживачки рад праћен је и стручним методолошко-документаци-

оним радом на стварању систематизованих каталога који би омогућили лако и брзо коришћење података и били путоказ за даља истраживања. Ради презентирања истраживања заната на Косову, стручњаци Етнографског музеја до сада су урадили много послова и остварили већи број постављених циљева. Већ 1950. године, екипа Етнографског музеја у Београду откупљује предмете којих није било у збиркама Музеја. Из Пећи, Приштине, Ђаковице, откупљују се делови табачког, берберског, обућарског, кројачког, тј. абацијског, као и ковачко-поткивачког алата. Од занатских радионица са већим бројем предмета откупљују се кујунцијски алат из Призрена, ћулавцијска и нанулцијска радионица из Ђаковице, 1962. године, као и предмети салепсијског заната из Призрена. Седамдесетих година откупљује се дунђерски, дрводељски, коларски и обућарски алат из Призрена и околине. Осамдесетих година значајан је откуп комплетне грнчарске радионице из Ораховца, са више стотина предмета. Затим откуп ножева и авана за обраду дувана села Јуника у околини Пећи. Изузетан је и редак откуп пушкарске радионице из XVIII века из Призрена. Набројане алатке употребљавали су припадници различитих конфесија који су живели или још увек живе на територији САП Косова.

Истраживању заната Косова посветио се и Митар Влаховић и објавио значајан прилог о занатима у Призрену у Зборнику Етнографског музеја из 1953. године. Призрен је био значајан трговачки и занатски центар у коме су се сачували стари балкански занати. Захваљујући одређеном географском положају, историјским околностима и традицији, у том граду дуго су се одржали занати. Аутор је изнео најзанимљивије занате из Призрена, њихову организацију и еснафе, као и историјски развитак. Као најважнији занати описани су: табачки, кујунцијски, пушкарски, ножарски, казанцијски, поткивачки, самарцијски, кондурцијски, сарачки, мутавцијски и терзијски. Поред заната поменуо је и женску домаћу радиност, по чему је Призрен био познат и некад, а унеколико и данас.

О другим занатима важним за етнoлoшкy науку дали су прилоге следећи аутори:

1. Загорка Марковић у раду *Опанци на Косову и Метохији*, објављеном у Гласнику Етнографског музеја бр. 16 из 1953. године. Тај прилог је доста значајан јер приказује технологију израде опанака на Косову, заната који је у то време још увек егзистирао на овом терену.

2. Посебно значајна истраживања на Косову остварила је дугогодишњи стручњак у Етнографском музеју, етнолог Персида Томић. Поред већег броја откупљених предмета за разне збирке заната, њен велики допринос је у откупу предмета за збирку керамике. Резултате својих истраживања Персида Томић је објавила у Гласнику Етнографског музеја у Београду. Њена истраживања се односе на типолошко-терминолошку класификацију народног грнчарства, као и типове грнчарског кола и керамике у Србији, што се односи и на Косово. Изузетан је допринос на истраживању црне грнчарије у Ђаковици, која је до тада била недовољно позната у етнoлoшкoј науци. У другим научним и стручним публикацијама у земљи и иностранству објавила је радове о керамици са подручја целе Југославије, у коме се налази и керамика Косова, стављена у исту типолошку класификацију са керамиком Новог Пазара. Круна њеног

истраживачког рада је каталог збирке керамике у Етнографском музеју у Београду, први те врсте, а објављен је 1983. г.

3. Добрила Милојевић-Радовић је у Гласнику музеја Косова IV-V из 1958-1960. године објавила прилог о бритварском занату на Косову, с посебним освртом на Призрен. Тим прегледом је дата свеобухватна технологија заната, с посебним освртом на израду предмета неопходних за обављање тог заната, али и на организацији еснафа који је постојао у Призрену. Овим радом дата је свеобухватна обрада заната, јер бритварски је један од најстаријих заната који су се задржали на овом простору.

4. На подручју Косова је био а и данас је изузетно развијен кујунцилук. Зато је кујунцијски алат могао да се набави у већем броју за збирке Етнографског музеја у Београду. Индиректно, о кујунцијској технологији као прилично сложеној занатској радности, имамо података у раду Леонтија Павловића *О збирци металних икона у Етнографском музеју*, објављеном у Гласнику Етнографског музеја број 17, из 1954. године. Кроз опис збирке металних икона упознајемо се делимично и са кујунцијском занатском делатношћу.

5. Сребрица Кнежевић је такође писала о обради метала на Косову. Рад објављен у Гласнику Етнографског музеја бр. 21 из 1958. године, под насловом *Жене - ковачи* указује на специфичну и ретку појаву, тим пре ако се зна да је реч о занату изузетно тешком и за мушкарце.

Посебан вид презентације научних резултата и теренских истраживања, као и објављеног откупа на теренима Косова, јесу изложбе које је Етнографски музеј организовао на тему заната.

Изложбе приказују разноврсне облике занатске делатности, па и грнчарства. На изложбама грнчарских занатлија заступљени су сви облици и начини укршавања који су примењивани, без обзира на време и место израде. На изложбама је дат преглед традиционалне грнчарске производње, као што су технологија, географска распрострањеност и карактер појединих грнчарских производа. Посебно се приказује керамика антропоморфних и зооморфних облика, која је израђена углавном рукама пиротанских грнчара, али и оних са Косова и из Новог Пазара. Типови изложака су бардаци, штедне касице, саксије и дечје играчке, као и керамика коришћена у култовима.

Истраживања о керамици на подручју читаве Југославије показала су да су се до сада одржале три различите технике за израду грнчарских производа. Истовремено егзистирају врло архаичне технике са развијеним технологијама. Према технологији којом су предмети израђивани, позната је грнчарија израђена без кола, грнчарија израђена на ручном колу и она на ножном колу. Осим тих разлика, свака врста се међусобно разликује по фактури, облицима и орнаментици.

Једна од највећих изложби грнчарства и његових производа постављена је 1966. године у просторијама Етнографског музеја у Београду. Аутор је била Персида Томић, а наслов *Народна керамика Југославије*. Из музејских збирки издвојени су предмети који су некада били највише у употреби у свакодневном животу. Издвојени из амбијента и изложени у музеју, деловали су више као стваралачко дело, а мање као грнчарија која је скоро сваки дан употребљавана у домаћинству. Керамика стварана столећима, открила је функци-

оналност, богатство облика и разноврсност украшавања у овој области народног стваралаштва. Изложени предмети су настали у XIX и првој половини XX века. Осим предмета који се чувају у музеју а који су били изложени, презентирана је и збирка керамике академског сликара Александра Томашевића из Београда, у чијој збирци су заступљени предмети из целе Југославије, па и са Косова.

Значајну изложбу о металном посућу поставила је Рабија Хасанбеговић, 1979. године. Њен избор из збирки Етнографског музеја у Београду је само део ибрика, лавора, легена, тањира, сахана, тепсија и другог посућа. Тим избором приказују се производи некада развијеног заната на Косову. Експонираним предметима дат је и пресек рада музеја од његовог настанка.

Изложба *Народна уметност Југославије* из 1980. године, у организацији Етнографског музеја у Београду, показала је разноврсност народних израђевина. Предмети су израђени у најразличитијим материјалима, као што су: дрво, земља, кожа, текстил и метал, а изложеним материјалом обухваћене су културне зоне целе Југославије, поред осталог и Косова и Метохије.

Изложба о керамици Србије, која се чува у Етнографском музеју у Београду, била је постављена у галерији САНУ у Београду 1982. године. Аутор је била Персида Томић. У колекцији косовско-новопазарске керамике био је изложен, поред алата и справа за израду грнчарије, и већи број чанака, ћупова, тестија, бардака, ибрика, кондира и другог.

У садашњој сталној поставци из 1984. године, поред осталих предмета, јавности је презентирани део збирке керамике Косова и Новог Пазара, која је набављена током 1983. године а чува се у депоима Етнографског музеја у Београду.

Као посебна колекција била је изложена керамика Косова и Новог Пазара. Керамика са тог простора рађена је под снажним утицајем византијске, али и античке керамике, као што су питоси, судови слични амфорама, бардаци - слични античким лампицама и слично. На оријенталну керамику подсећају многи бардаци и ибрици који су израђивани по угледу на керамику из Чанакале у Турској. То су били предмети са Косова свих познатих техника, облика и функција.

ЛИТЕРАТУРА

- Баришић Р., *Керамика Косова и Новог Пазара*, Каталог изложбе, Београд 1988.
- Кнежевић С., *Жене ковачи*, Гласник Етнографског музеја у Београду бр. 21, Београд 1958.
- Марковић З., *О опанцима на Косову и Метохији*, Гласник Етнографског музеја у Београду бр. 16, Београд 1953.
- Милојевић - Радовић Д., *Бритварски занат на Косову*, Гласник музеја Косова и Метохије, бр. IV-V, Приштина 1958-1960.
- Павловић Ј., *Збирка металних икона у Етнографском музеју у Београду*, Гласник Етнографског музеја у Београду, бр. 17, Београд 1954.
- Томић П., *Врчве - велики глинени ћупови*, Гласник Етнографског музеја бр. 17, Београд 1954.
- Томић П., *Црна грнчарија у Ђаковици*, Гласник Етнографског музеја у Београду, бр. 21, Београд 1958.

Т о м и ћ П., *О типовима грнчарског кола и керамике у Србији*, Гласник Етнографског музеја у Београду, бр. 22 - 23, Београд 1960.

Т о м и ћ П., *Народна керамика у Југославији*, Етнолонки преглед бр. 6 - 7, Етнолошко друштво Југославије, Београд 1965.

Т о м и ћ П., *Народна керамика у Југославији*, Каталог изложбе, Етнографски музеј, Београд 1966.

Т о м и ћ П., *Типолошко-термиолошка класификација збирке народног грнчарства*, Гласник Етнографског музеја у Београду бр. 39 - 40, Београд 1970.

Т о м и ћ П., *Грнчарство у Србији*, Галерија САНУ, Каталог изложбе бр. 39, Београд 1982.

Т о м и ћ П., *Каталог збирке грнчарства у Етнографском музеју у Београду* бр. I, Београд 1983.

В л а х о в и ћ М., *Занати у Призрену*, Зборник Етнографског музеја у Београду, 1901-1951, Научна књига, Београд 1953.

Г р у п а а у т о р а, *Народна уметност Југославије*, Београд 1980.

Ranko Barišić

CRAFTS OF KOSOVO IN THE INVESTIGATIONS OF THE ETHNOGRAPHIC MUSEUM IN BELGRADE

Experts of the Ethnographic Museum in Belgrade have taken an active part, ever since 1950, in the all embracing investigations of ethnological problems of Kossovo. Their work evolved into several directions:

I.. A large number of objects, such as tools but also complete work-shops, till then scarce or absent from the Museum collections, had been purchased;

II.. Many papers presenting and analyzing the long forgotten crafts had been published;

III.. Numerous exhibitions displaying crafts of Kossovo and Metchia had been orgnaized. The most common topic, thus occupying a prominent place, were the problems of pottery.